

YAŞLILARIN “GÖÇ” VE “YERİNDE YAŞLANMA” BAĞLAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELERİ

Prof. Dr. Emine ÖZMETE¹
Arş. Gör. Bahadır DİNÇ²

Bu çalışmanın amacı kırdan aldığı göçler nedeniyle gecekondulaşmanın en yaygın olduğu illerden biri olan İstanbul’un Paşabahçe mahallesine, 1940’lı yıllarda yoğun göç hareketi ile istihdam nedeniyle gençlik döneminde gelen ve şu anda yaşlılık döneminde bulunan bireylerin kentsel dönüşüm ile ilgili değerlendirmelerini ortaya koymaktır.

Gençlerin genellikle eğitim ve istihdam olanakları, daha iyi yaşam koşulları gibi nedenler ile kente göç etmeleri, ailede yaşlı bireyleri de etkilemektedir. Yaşlı bireylerin bakım ihtiyacı, yalnızlık ya da ekonomik destek ihtiyacı gibi çeşitli nedenlerle ailelerinin yanına göç etmesi gerekmektedir. Kırdan kente göç olgusu, köylerde yalnızca yaşlıların bulunduğu hane halklarının sayısını artırırken, sosyal destek ihtiyacı nedeniyle ailenin genç bireylerinin yanına kente göç etmek zorunda kalan yaşlılar nedeniyle kentteki yaşlı nüfus yoğunluğunu da artırmaktadır. Diğer yandan, gençlik yıllarında kente göç eden ve son yıllarda yaşlılık döneminde olan, yaşamının kalan kısmını kentte geçirmeye karar veren yaşlı bireyler özellikle büyük kentlerde yaşlı nüfus oranını yükseltmektedir. Ülkemizde 1940’lı yıllarda başlayan kırdan kente göç hareketi ile o dönemde genç olan nüfusun şu anda yaşlı olması ve kentte yaşadıkları mahallerde gerçekleşen kentsel dönüşüm ile ilgili değerlendirmelerinin “yerinde yaşlanma” kavramı ile ortaya konulması önemli görülmektedir.

Göç hareketi güven ve aidiyet hissini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle bireyler, göç hareketinin sonlanacağı bölgede kendileriyle benzer geçmişe ve kültüre ait kişilerin olmasına önem vermektedir. Belirli tarihlerde yaşanan göç dalgaları, benzer özelliklere sahip bireylerin bir arada olduğu yeni yerleşim yerleri olarak gecekondulaşmayı ortaya çıkarmıştır. Gecekondu imar yasalarına aykırı şekilde, devlete veya kişiye ait arsalar üzerine arsa sahibinin izni olmaksızın, genellikle kente yeni göç etmiş kişiler tarafından kısa sürede inşa edilen bir konut tipidir. Çalışma alanlarına yakın yerlerde kurulan gecekondu bölgeleri fiziki olarak ve şehir hizmetleri anlamında yeterli olanaklara sahip değildir. Planlı ve sağlıklı yeni yerleşim yerlerinin oluşturulması amacıyla kentsel dönüşüm uygulamaları yapılmaktadır.

Kentsel dönüşüm, çökme ve bozulma olan kentsel mekânın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarını kapsamlı ve bütünlük yöntemlerle iyileştirmeye yönelik yapılan uygulamaları ifade etmektedir. Kentsel dönüşümün bölgede yaşayan bireylerin fiziki ve sosyal çevresi, aile yapısı, ekonomik koşulları ve kültürleri üzerinde yeniden şekillendirici bir etkisi olduğu söylenebilmektedir. Kentsel dönüşümün etkilediği nüfus grubu içinde yaşlı

¹ Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, Prof. Dr., eozmete@yahoo.com

² Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, Arş Gör., bahadir.dinc@bilecik.edu.tr

bireyler önemli bir yere sahiptir. Yaşlı bireylerin yaşam alışkanlıkları oluşturduğu ve sosyal ağlar geliştirdiği yerin yeniden şekillendirilmesi görece daha kısıtlı uyum yeteneğine sahip yaşlılar için zorlayıcı koşullar yaratabilmektedir. Oysa bireylerin, yaşlılık döneminde belirtilen olumsuz durumları yaşamamaları “yerinde yaşlanma” kavramı ile desteklenmektedir.

Yerinde yaşlanma yaşlıların yaşadıkları konutu değiştirmeden, bakımevi ve huzurevi gibi kurumlara taşınmadan aynı mekânda yaşamlarını sürdürebilmelerine ek olarak, yaşlılıkla birlikte bireylerin değişen ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde yeniden düzenlenmesidir. Yaşlı birey için ev ve yakın çevresi en çok vakit geçirilen yerdir. Yaşlı bireyler için yaşamın önemli kısmı bu çevrede geçer ve anılar bu çevre içinde kazanılmaktadır. Yerleşim alanı sadece evle sınırlı olmayıp içinde bulunulan mahalleyi ve bu bölgede yaşayan diğer insanları da kapsamaktadır. Bu bağlamda yerleşim yeri, yaşlı bireyin yaşam memnuniyetini etkilemekte, yakın çevreyle samimi iletişim, güvenli çevre şartları, yaşlılar için ulaşılabilir sağlık kurumları, rekreasyon ve alışveriş alanları yaşlının toplumun bir parçası olarak yaşamasını sağlamaktadır.

Yerinde yaşlanma kavramıyla çelişen noktalara sahip olan kentsel dönüşüm, bireylerin anılarını ve alışkanlıklarını değiştirerek aidiyet hissinin ve güven duygusunun etkilenmesine neden olmaktadır. Kentsel dönüşüm gecekondularda ve gecekondulu mahallelerinde yaşayan yaşlı bireylerin tamamen başka bir konut tipine ve yeni bir çevreye girmesine neden olmaktadır. Yaşlı birey her ne kadar aynı bölgede yaşamını devam ettirse de fiziksel, ekonomik ve sosyal çevrenin şekil değiştirmesi yalnızlık, güvensizlik ve geçmişe özlem gibi nedenlerle yaşlı bireylerde depresyon, sosyal izolasyon ve yaşam tatmininde azalma gibi psikolojik sorunlara yol açabilmektedir. Diğer yandan kentsel dönüşüm, yaşlılık döneminde ihtiyaç duyulan daha konforlu bir yaşam alanı sağlama da etkili olabilmektedir. Bu nedenle yaşlıların kentsel dönüşüm hakkındaki görüşlerinin ortaya konulması önemlidir.

Bu çalışma, ülkemizin en gelişmiş ve en sanayileşmiş ili olmasının yanı sıra kırdan aldığı göçler nedeniyle gecekondulaşmanın en yaygın olduğu illerden biri olan İstanbul’un Paşabahçe Mahallesi’nde yürütülmüştür. Çalışmada niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış soru formu ile yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Çalışma grubunu 65 ve daha büyük yaştaki 30 kadın ve erkek oluşturmaktadır.

Paşabahçe mahallesi 1930 ve 1940 yıllarında cam ve deri işleme sanayisinin kurulmasına bağlı olarak özellikle Karadeniz bölgesinden yoğun biçimde göç alarak gelişmiştir. Sanayi kuruluşlarının bölgede kurulmasının ardından ortaya çıkan istihdam alanında çalışmak için bölgeye gelen işçiler konut ihtiyaçlarını sağlamak üzere çalışılan fabrikalara yakın bölgelere gecekondulu tipi yerleşkeler kurarak büyük gecekondulu mahallelerini ortaya çıkarmıştır. Belirtilen yıllarda yaşanan yoğun göç hareketi ile bölgeye gelen bireyler gençlik döneminde yerleşmiş olup şu anda yaşlılık dönemini yaşamaktadırlar. Geleneksel yapının korunduğu bölgede yaşlı bireyler büyük oranda aileleri ile birlikte ikamet etmekte ya da aileleri ile yakın konutlarda yaşamaktadırlar. Yaşlı bireyler; psikolojik, sosyal, fiziksel ve ekonomik anlamda ailelerinin desteğini almakta; yaşadıkları çevre bu bireylere güçlü bir sosyal destek sunmakta

ve bu çevrede itibar/kabul görmektedirler. Benzer demografik özelliklere sahip yaşlı bireylerin bir arada olması ve yaşlı bireyler için ulaşılabilir olan açık alanların varlığı sosyal ve kültürel anlamda doyurucu olanaklar sağlamaktadır.

Anahtar Kelime: *Kentsel dönüşüm, yerinde yaşlanma, göç ve yaşlanma, kentsel bellek, sosyal destek*